

להלכה נקטו כמה פוסקים כרבי יוסי הגלילי (ע' לחם משנה הל' נזקי ממון ח,א בדעת הרמב"ם; חלקת מחוקק סוס"י כח. וכן הוכיח בקצוה"ח ר"ס תו). ואמנם, מהשלחן ערוך (אה"ע סוס"י כח, עפ"י הרא"ש כאן. וע"ש בנושאי כלים) משמע שהדבר ספק. (ושיטת הרבה אחרונים בדעת הרמב"ם, שפסק 'ממון גבוה', אם כי לענין כמה הלכות נראה מדבריו שפסק שהרי הם כממון בעלים, והסבירו שיטתו בדרכים שונות – ע' מרכבת המשנה מעילה ד,ה; חזו"א ג,טו; או"ש גניבה ב,א; אבן האול נ"מ ת, ועוד).

כתב בקצות החושן (ר"ס תו): זה שאמר רבי יוסי הגלילי שהוא ממון בעלים ואפשר למכרו לאחר – דוקא לענין זכות אכילת הבשר, אבל אי אפשר למכרו כדי שיעלה הקרבן לשם חבירו, אלא לעולם נשאר הוא ה'מתכפר'. ובוה פרש כמה סוגיות ויישב כמה תמיהות. (ויש חולקים על שיטה זו – ע' פנ"י להלן סו: (מובא בקצות); נתיה"מ רמא; חזון איש ב"ק ג,טו, ועוד).

עוד כתבו האחרונים, שקדשים קלים אסורים בהנאה מן התורה אף לריה"ג, הגם שאין בהם מעילה קודם זריקת הדם. (ע' קצוה"ח ש. והקשה לפי"ז מדוע ריה"ג מחייב על כפירת ממון דקק"ל, ונשאר בצ"ע'. וע' באחיעזר ח"ג סוס"י סב. וע' מל"מ מעילה ב,א ובקה"י).

דף יד

'לעולם דאזקיה תורה דמשאיל לתורא דשואל והב"ע שקבל עליו שמירת גופו ולא קבל עליו שמירת נזקיו. אי הכי אימא סיפא נפרצה בלילה... הא ביום חייב. הא לא קבל עליו שמירת נזקיו?'. ואין לפרש שהחייב מתייחס למשאיל, בעל השור – כי הוא אפילו ביום פטור עד שיודיעוהו שנפרצה, שהרי אין הבהמה אצלו (רשב"א. וכן משמע בתשובות נוספות שבסוף שו"ת הרא"ש, ו).

מבואר שאין חייב על בעל הבהמה להיות בסמוך לה כדי להיודע כשנפרצה הדייר. ויש מי שנקט לאידך גיסא, שהמשאיל חייב גם בלילה כיון שמסרה למי שאין מוטל עליו לשמור אם ייפריץ, ואילו היתה אצלו היה נודע לו שנפרצה קודם שתזיק (כן מובא בחדושי הראב"ד).

'בהצר מיוחדת לפירות ואינה מיוחדת לשוורים, דלגבי שן הוא לה חצר הניזק' – אבל לגבי קרן לא הוי כרשות הניזק, וגם לרבי טרפון אינו משלם אלא חצי נזק. והטעם, לפי שלא היה לניזק להכניס שם שורו.

אכן, אם נגח או נשך שם אדם, וכן אם הזיק שם פירות באופן חריג – ישלם נזק לרבי טרפון (כ"נ. וע' סמ"ע שפט סקי"ג וט"ז שם; בית מאיר להלן טז: על רד"ה וא"י).

'אילימא לא לזה ולא לזה כלל אלא דאחר, והא בעינא ובער בשדה אחר וליכא'. נקטו כאן בפשיטות לפטור על השן והרגל שהזיקו ברשות אדם שלישי [משמעות ובער בשדה אחר – שדה של זה שמבער לו. עראבי"ד]. ובירושלמי (הביאו הרא"ש כאן) נחלקו בכך הברייתות.

ויש לפרש מדוע נקטו כאן כדבר פשוט שפטור, משום שאותה ברייתא סוברת שבחצר המשותפת לשניהם בשוורים ובפירות פטור, ומבואר שתנא זה דורש 'אחר' בדוקא, שאם רשות שניהם שוה – אין זה 'שדה אחר'. וכיון שכן, הרי מאותו הטעם אם אין רשות לשניהם להניח שם פירות – הרי המזיק והניזק שוים, שאינה של שניהם.

ואילו הירושלמי הולך כמאן דאמר חצר השותפין חייבת, ו'אחר' – לאו דוקא, והכי נמי בשאין לשניהם שייכות בה – חייב (עפ"י חדושי ר' מאיר שמחה).

א. המדובר כשנכנסו לאותה חצר בלא רשות, כמוש"כ הרא"ש – אבל אם יש להם רשות, נראה שלדברי הכל פטור כברה"ר.

ב. לפי הסברא האמורה יוצא לכאורה שאפילו בחצר של שניהם, אם אינה מיוחדת לא לפירות ולא לשוורים – פטור על שן ורגל, שאין כאן 'שדה אחר'. ואולם ברשב"א מבואר שהי"ב. וצ"ע.

'אלא פשיטא לא לזה ולא לזה אלא דחד... רישא רבי טרפון וסיפא רבנן... לא לזה ולא לזה לפירות, אלא דחד...'. תימה, למה לא נקט כלישנא דרישא, 'רשות הניזק' (או 'רשות הניזק לפירות'), ועל כל פנים הול"ל 'לא לזה ולזה' שיש במשמע לא של שניהם אלא של אחד, אבל 'לא לזה ולא לזה' משמעותו הפשוטה מורה שאינה של אחד מהם (ועראב"ד ורשב"א)?

ואולי לשון הברייתא עצמה מורה לפרש כן, שקשה מה התוספת בשתי הבבות האחרונות 'כגון...'/ ולמה לא סגי בכללים עצמם 'לזה ולזה' 'לא לזה ולא לזה', כבשני הכללים דרישא 'לניזק ולא למזיק...?' אלא משמע שהתנא בא לפרש אותם כללים שלא נטעה בהם; 'לזה ולזה' – דוקא במשותפת גם לשוורים, דומיא דבקעה. 'לא לזה ולא לזה' – אין הכוונה כמשמעות הפשוטה, חצר של אחר, אלא 'כגון שאינה של שניהם' דייקא, אלא של אחד מהם.

ונקט לשון זו, ולא 'רשות הניזק' כפשוטו – לפירוש רבא, משום שלשוורים היא מיוחדת לשניהם. ולפירוש שמואל דאולא כשני תנאים, יש לומר שתנא דרישא הסובר כרבי טרפון בא להדגיש שלא אמר ר"ט אלא כשיש רשות לניזק ולא למזיק, שהכניס זה את שורו שלא כדיון, אבל אם מיוחד לשניהם לשוורים – אינו משלם אלא חצי נזק. ואילו סיפא דאליבא דרבנן היא, כוללת כל גווני שאינו לא לזה ולא לזה אלא דחד, בין אם היא רשותו שלו בלבד, בין במיוחד לשניהם לשוורים.

אך המחזור יותר כדברי הנמוקי-יוסף שמדובר שאין רשות לשניהם לתת בה פירות אלא האחד, ובעוד פירותיו בתוכה אין חברו רשאי להניח בה לא פירות ולא שוורים. וזהו 'לא לזה ולא לזה' דקתני – כי סתמא דמלתא באופן כזה אין מדובר בחצר שלהם אלא של אחר.

חילוקי הרשויות לענין נזקי שן ורגל – סיכום

דבר מוסכם ופשוט שאין חייבים על השן ועל הרגל ברשות הרבים, כמו שלמדנו מן הכתוב ובער בשדה אחר. וקל וחומר לרשות המזיק, שאף בשאר ממון המזיק פטורים בו.

רשות של אדם אחר – נקטו בסוגיא בפשיטות שפטור, שאין זה בכלל 'שדה אחר'. ובירושלמי (מובא ברא"ש) נחלקו בדבר ברייתות.

ארע הנוק בחצר של שותפין –

אם היא מיוחדת (=מיועדת) לשניהם הן להכנסת פירות הן להכנסת שוורים – פטור על נזקי שן ורגל (כך מבואר למסקנת הסוגיא, וע' בתד"ה חצר, ובירושלמי. ויש אומרים שנחלקו בזה האמוראים – ע' מ"מ א, ח).

מיוחדת רק לפירות ולא לשוורים – זהו 'קושיא דרבי זירא ופירוקא דאביי' אם היא בכלל 'שדה אחר' משום שאין לו למזיק רשות להכניס שם שורו, או כיון שמיוחדת לפירות לשניהם – אין זה 'שדה אחר'. ואפשר שנחלקו בזה גם רב חסדא ורבי אלעזר. ואפשר ששניהם מודים בזה שחייב, וכך העמדנו את הברייתא.

מיוחדת לשניהם רק לשוורים ולא לפירות – פטור, שהרי השור נכנס ברשות, והנחת הפירות שם אינה ברשות [ולא עדיף זה מרשות הרבים].

מיוחדת לשניהם לשוורים, ואילו לפירות – רק לניזק; לגרסתנו (כ"ה שיטת רש"י, הרמב"ם, הרא"ש. וע' בחזו"א יא, א) ובחזושי הגרנ"ט (קכח) בטעם הדבר) – חייב. ולשיטת רבנו תם, וכן נראה שנקטו הרשב"א ומהרי"ח – פטור.

והוא הדין במיוחדת לניזק בלבד לפירות, ולמזיק בלבד – לשוורים, שכיון שרק לאחד ניתן זכות לפירות, כאילו נתן לו זכות חצר הניזק בפירותיו – עפ"י חזו"א יא, א ב מהגר"א. (ע' חו"מ שפטי יד ובסמ"ע ט"ז). כל הנידון כאן בדין חצר השותפין, הוא דוקא בהזק של שותף אחד לחברו, אבל שור של אחר שהזיק שם את שורו של אחד מן השותפין – הרי זה חצר הניזק (כדלהלן מה רע"א וברש"י).

פטור שן ורגל ברשות הרבים

מבואר בגמרא שחצר שאינה של שניהם פטורין בה על נזקי שן ורגל. וכן מבואר שלרבי זירא פטור ב'לזה ולזה לפירות ולא לשוורים'.

והנה הרי"ף (בריש מסכתין) נתן טעם לפטור שן ורגל ברה"ר, לפי ש'אורחיה' הוא. ובאר הרא"ש את דבריו, שבא ליתן טעם לקרא; כיון שדרכו להלך שם ואי אפשר לבעליו ללכת אחריה תמיד, פטרה תורה נזקים אלו [אמנם ב'שן' משלם דמי הנאתו, כדלהלן בפ"ב]. ונפקא מינה מטעם זה – הוסיף הרא"ש – שאם היה עץ ארוך שמונח מקצתו ברשות הרבים ומקצתו ברשות היחיד, ודרסה עליו ברשות הרבים ושברה כלים ברשות הניזק, כיון שדרכה לדרוס בהליכתה – פטור.

[וכן הסכים מהרש"ל (אות ד) לדינא – ודלא כדעת התוס' (עתוס' ו. ד"ה תאמר. וע' גם שלה"ג). ובר"י מגאש (ג):] גם כן נראה שאין חייב אלא אם המזיק נמצא ברשות הניזק, כדכתיב ושלח את בעירה ובער בשדה אחר].

ולכאורה מסוגינתנו נראה שדין זה גזרת הכתוב הוא ולא מטעם 'אורחיה', שהרי במקרים שלפנינו אין רשות לשור הניזק להלך שם ואין דרכו בכך? [וכיוצא בזה הקשו מלקחה פירות מחצר הניזק ואכלתם ברשות הרבים, שלהלכה – פטור. וכן בנפלה לגינה. וכן במגדל בהמה דקה בארץ ישראל, דפטור ברשות הרבים. וכן מאריה שדרס ואכל ברשות הרבים, שפטור כדלהלן טז: – ע' ים של שלמה; חזו"א ג, א].

ובארו חכמים אחרונים דבר זה בסגנונות שונים; אכן שני דינים הם, דין פטור מיוחד מגזרת הכתוב כל שאינו ברשות הניזוק, ובנוסף יש פטור ברשות הרבים כל ש'אורחיה' (ע' בחדושי ר' אריה לייב מאלין, סה; חדושי הנצי"ב יט. ד"ה בעי מיניה, ולהלן כה.). ובספר בית ישי (עה. והביא שכבר כתב כע"ז בקובץ באורים ב"ק סי' יא) האריך לבאר, בהבאת דוגמאות לדבר, שדינים רבים שיש להם טעם וסברה, מרחיבים אנו את הדין עפ"י אותו טעם אף כי הדין עצמו קיים גם כאשר אין שייך הטעם, כי לא חילקה תורה בדין. אף כאן, טעמא דקרא הוא משום דאורחיהו בכך, אבל לא חילק הכתוב בין המקרים השונים אלא סתם וגזר אומר שאינו חייב אלא ברשות הניזוק, גם כאשר לא קיים מציאות של 'אורחיה', אבל אין זה מונע אותנו מלדרוש טעמא דקרא, שמשום שזעל פי רוב הוי אורחיה, ממילא נוכל ללמוד מכך לפטור בכל מקום שקיים טעם זה, כגון בעץ ארוך.

ואין זה ענין למחלוקת התנאים אם דרשינן טעמא דקרא, שהם נחלקו בהגבלת משמעות הכתוב על פי הטעם, אבל ללמוד מן הכתוב בנין אב לשאר מקומות – שפיר דמי (וכזאת יש בערוך לנר סנהדרין נה. וע"ע חזו"א נגעים ט, י; אמרי שפר לה, ד).

*

(ע"ב) 'אמר רבה בר עולא: דבר הנקנה בכסף. – עבדים ושטרות נמי נקנין בכסף?...'. יש לפרש דעתו דרבה בר עולא, 'דבר הנקנה בכסף ולא במשיכה, אבל עבד נקנה גם במשיכה (קדושין כב:). [עוד נראה דלא שכיח לקנות עבדים בכסף, עפ"י מש"כ בקצות החושן (רמ"ט, ב) שהאדון זוכה גם במה שקנה העבד קודם היותו עבד, ולא משכחת לה קנין כסף אלא כשקונהו מאחרים, או אב המוכר בניו קטנים, או כגון שמאכילו וכדומה, כמו שכתב בחזו"א אה"ע קמח].

'ביתמי'. רש"י כאן כתב טעם שמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לפי שיש לומר לאחר מיתת אביהם קנאום. ולכאורה יש לשמוע מזה שאם נדע בודאות שהיה של אביהם – משתעבדים (כן דייק המאירי). ולא משמע כן (ע' כתובות פד – גבי פקדון שאצל אחרים מחיי האב. וכ"כ במאירי). ואף רש"י עצמו (בבבא מציעא סז:) כתב טעם אחר, לפי שאין סומך דעתו עליהם. ויש שכתבו שטעם זה אינו אלא בהלואה וכדומה אבל בניזקין אין ענין לסמיכות דעת. (ע' שו"ת שואל ומשיב מהדו"ד ח"ב פג; הר צבי. ולפי"ז צ"ל ד'ב'ע"ח' שנקט רש"י, אינו במשמעות הרגילה). וע"ע באילת השחר להלן לט.

דף טו

'על פי עדים... בני חורין למעוטי עבדים, בני ברית למעוטי עכו"ם...'. הראשונים ז"ל נתנו טעמים לכך שהוצרכו ללמד כאן שעדים נכרים ועבדים פסולים [שאם להשמיענו את עיקר הדין שאלו פסולי עדות הם, דבר שלא שמענוהו בשום משנה, לא כאן מקום חידוש זה, אלא במסכת סנהדרין. ע' פרקי מועדות כרך ב פרק יח].

זו לשון הרמב"ם (נזקי ממון ח, ג): 'שלא תאמר, הואיל ואין מצויין באורוות הסוסים וברפת הבקר וגדרות צאן אלא העבדים והרועים וכיוצא בהן, אם העידו שבהמה זו הזיקה את זו – שומעין להם, ואם העידו קטנים או נשים שאדם זה חבל את זה או העידו בשאר נזקין – סומכין עליהן. אין הדבר כן, אלא אין מחייבים לעולם ממון על פי עדים עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדיות ויעידו ויחייבו בית דין המזיק לשלם'. האריך בלשונו לבאר מה בא התנא להשמיענו, כאמור.

(וכיו"ב בפירוש המשנה להרמב"ם. ומצינו שהתורה נתנה נאמנות ליחיד מפני שכפי סדרו של עולם הוא לבדו היודע, ואף בפסולי עדות – כדן נאמנות החיה על הילוד, וכן האם כל שבעה ימים. ודעת הרא"ש (בתוספותיו לקדושין עד ובתשובה נב, ג) שהוא מדאורייתא, ממה שהאמינה תורה את האב על בנו 'כיר – יכירו לאחרים', שמאורעותיו מסורים בידו. וע' גם בחזו"א אה"ע נט, כ).

והרא"ש כתב: 'דסלקא דעתך אמינא דלענין נזקין ראוי להאמין לכל אדם כדי שישתלם לניזק דמי נזק'. ועוד כתב שהחידוש הוא שאפילו שור של גוי שנגח שור של ישראל, אין דנים אותו אלא בעדים כשרים בלבד.

וכתבו אחרונים שאפשר שהרמב"ם חולק על דין זה, שהרי דברי המשנה מוסברים ללא אותו חידוש (עפ"י פרישה, אבן האול). וכבר דנו בענין זה האחרונים, על דין העדות לגבי בן נח, שהרי אמרו שבן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד (סנהדרין נז: רמב"ם מלכים ט, יד) ולכאורה 'קל וחומר' הוא לדיני ממונות, וכפי

ויש אומרים דוקא במועד כן הוא, אבל בתם אין הקדשו הקדש [מן הדין] ואין הפקרו הפקר שכבר הוחלט השור לניזוק [כרבי עקיבא], וחייב לשלם (עפ"י מאירי, שיטמ"ק, ר"ד – אבל בדעת הרמב"ם כתבו אחרונים שפטור. ע' שו"ת חת"ס חו"מ קסה; או"ש ח,ז ועוד). ויש מי שכתב אפילו לרבי ישמעאל לא נפטור (עפ"י חזו"א ג,טז. וע' בפסקי הרי"ד לג:).

ויש אומרים, דוקא בשור תם נפטור [מפני שהחייב מוטל על גופו של שור משא"כ מועד שחל החייב על בעליו לשלם מן העליה, או מפני שחצי נזק קנס הוא], אבל בשור מועד כבר נתחייב בשעת הנזק (עפ"י שיטמ"ק בשם הר' יהונתן. וע' שו"ת חת"ס קסה; מרחשת ח"ב לג).

ג. שמא דוקא הקדיש לבדק הבית אבל למזבח לא, דמעיקרא תורא דראובן והשתא תורא דראובן (עפ"י מנחת שלמה לעיל יב: ולפי"ז מתישבת קושית הרי"ד בפסקיו לג:).

ד. נגח ואח"כ מכרו לאחר – יש מחייבים (עפ"י רשב"א; רבנו פרץ). ויש פוטרם. (בטור כתב שאם זכה בו אחר פטור ורק אם חזר הוא וזכה חייב. ע"ע אחיעזר ח"ג מא; שרידי אש ח"א עמ' ערב וח"ג סי' פ; הר צבי).

דפים יג – יד

ל. מה דין תשלום נזקי קרן ושן ורגל ברשות דלהלן?

א. רשות הניזוק.

ב. רשות המזיק.

ג. רשות המשותפת למזיק ולניזוק.

ד. רשות של אחר.

א. כל שהוא רשות לניזוק ולא למזיק – חייבים בכל. לדברי רבי טרפון אפילו קרן תמה משלמת נזק שלם. וחכמים חולקים וסוברים חצי נזק.

ב. רשות למזיק ולא לניזוק – פטור מכל. (תורף ברשותי מאי בעי?).

ג. רשות המשותפת למזיק ולניזוק; בקרן – תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם. [ואפילו לרבי טרפון, שהרי לגבי שוורים יש למזיק בה רשות הכנסה כרשות הרבים. ואפילו אם לפירות אין רשות למזיק אלא לניזוק. כן מבואר בגמרא לגרסתנו].

וכן אם אין רשות לשניהם להכניס שם שוורים, אפילו יש רשות להכניס פירות – תם משלם חצי נזק אפילו לרבי טרפון, כיון שלא היה להם רשות ליכנס (עפ"י ר"ת. וכן יש לדייק מלשון הגמרא 'דלגבי שן הוא לה חצר הניזוק').

בשן ורגל, אם היא חצר המיוחדת לפירות ולשוורים, [או כגון בקעה], כיון שיש רשות לשניהם להכניס שם שוורים – הרי זה דומה לרשות הרבים ופטור.

יש אומרים שבזה נחלקו רבי אלעזר ורב חסדא בשם אבימי (ע' מ"מ א,ח. וכן פירשו התוס' ד"ה חצר) את דברי רבי אלעזר לפי גירסה אחת בגמרא, אלא שלמסקנת הסוגיא לא נחלקו בדבר זה. ועתוס' טז. ד"ה כולה).

היתה החצר מיוחדת לפירות ולא לשוורים [וכגון פוגדק] – חייב (שהרי אין לו רשות להכניס שם שורו). וצדדו בגמרא שנחלקו בדבר רב חסדא ורבי אלעזר, שלר"א פטור מפני שמיוחדת לשניהם לפירות אין

אני קורא בה ובער בשדה אחר (וכקושית רבי זירא לאביי. וכתב הרשב"א שאכן כך היא דעת ר' אלעזר לפי האמת, לפטור. וע' תור"פ טז רע"א).

והלכה שחייב (רי"ף; רמב"ם נזקי ממון א,ט. וערשב"א).

היתה מיוחדת לשניהם לשוורים, ולפירות רק לניזוק – לפי גרסת רש"י, וכן היא הגרסה שלפנינו – חייב (כן העמידו סיפא דברייתא). ולגרסת רבנו תם באופן זה פטור שהרי יש למזיק רשות להכניס שם שורו.

הרמב"ם (א,ט) והרא"ש פסקו שחייב. וכן הוא בשלחן ערוך (שפ"ט, ג). ומהרי"ח פוטר (וכ"ג ברשב"א).

היתה מיוחדת לאחד לפירות ולאחד לשוורים; כלפי נזקי הפירות נחשב זה בעל הרשות, וכלפי נזקי השוורים נחשב האחר בעליה (עפ"י סמ"ע שם סק"ג. ופירש דברי הטשו"ע לחלק בין 'שן ורגל' ל'קרן' הכוונה בין נזקי פירות לנזקי שוורים, אבל אין הפרש בסוג אביהנזק. ועע"ש בט"ז שם ובחדושי הראב"ד כאן).

ד. ברשות אחרים; בקרן – תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם. ובשן ורגל – פטור, בעינן ובער בשדה אחר וליכא (הגם שנכנסו שלא ברשות. ערא"ש וריא"ז, ובראב"ד כג). בירושלמי נחלקו בדבר הבריייתות (מובא ברא"ש).

דף יד

לא. א. כיצד נקבעים תשלומי הנזקין? כיצד הדין בשנים שממונם הויק איש את ממון רעהו?

ב. כיצד משתלמים תשלומי נזקים מן היתומים?

ג. אלו עדים כשרים לחיוב תשלומי נזקין? מה דין האשה בחיוב נזקין?

א. שמים את הנזק בכסף, וכך ישלם לו. הלכך פרה שהזיקה טלית וטלית שהזיקה פרה – אין אומרים תצא פרה בטלית וטלית בפרה אלא שמים אותם בדמים. [מלבד שור תם שמשלם מגופו, לדברי רבי עקיבא יוחלט השור המזיק לניזוק (עד כדי מחצית מדמי הנזק) ולרבי ישמעאל יושם השור].

א. אעפ"י שהזיק ממון אחד את ממון רעהו ביחד, כגון שני בעלי חיים שהזיקו זה את זה, ואפילו שניהם עשו נזק שוה כגון ששברו רגל זל"ז – משלמים כל אחד כפי דמי נזקו (עתור"ד ותו"ח).

ב. המחנה-אפרים (נזקי ממון א) צדד לומר שנחלקו ראשונים אם הנזקין משתערים לפי מדה, כלומר שמשלם לו אותו חפץ שהזיקו בין אם הוול או הוקר, או לפי דמים שבשעת הנזק. ואולם כמה

אחרונים הוכיחו שודאי משלם לפי דמים, כבגולן. וכן הביאו מתוספתא (ג,ד) מפורשת (הגר"י מקוטנא. וכן דעת החו"א סוס"י ח ועוד).

ב. מדין הגמרא אין גובים מן היתומים תשלומי נזקין של מורישם אלא מן הקרקעות שהשאיר להם בלבד,

אלא אם קדם ניזוק ותפס מטלטלין בחייו – בית דין גובים לו מהם (כדברי רבא אמר רב נחמן).

א. בשור תם שמשלם מגופו – גובה מהיתומים כמו תפסו מחיים. ואולם בשאר נזקין אין אומרים

שמשלמים מגופו לטובת הניזוק [גם אם תפס הניזוק לאחר המיתה] אלא בין לחומרא בין

לקולא אינם משתלמים אלא מן העליה (עפ"י תוס' ורא"ש).

ב. תקנו הגאונים שגובה בעל חוב ואשה בכתובתה מטלטלין מן היתומים. ופשטה תקנה זו בכל

בתי דינים. לפיכך מגבים הנזקין מן המטלטלין של יתומים (רי"ף; רמב"ם ח, יב וש"פ). ויש מי שכתב שבניזקין לא תקנו שאין שייך שם טעם של 'נעילת דלת' כבעל חוב (רבנו אפרים, מובא ברי"ף וברא"ש).
ודעת הרא"ש שבדורות הללו מטלטלים כקרקעות לכל עניני שיעבוד מדינא דגמרא אף בלא תקנה.

ג. הנזקין משתלמים על פי עדים בני חורין [למעט עבדים] ובני ברית [למעט נכרים]. (ואין אומרים, לענין נזקין ראוי להאמין לכל אדם כדי שישתלם לניזק דמי נזקו. ערא"ש).
א. לפרש"י (בגטין ט י – דלא כהתוס' שם ולהלן פה ורמב"ם עדות ט, ד) עדות נכרים כשרה מהתורה [מלבד בגטין וקדושין שאינן בתורתם]. ומכל מקום מדרבנן פסול.
ב. שור של נכרי שנגח שור של ישראל – אין מוציאים מן הנכרי אלא בעדים כשרים (כ"כ הרא"ש בפירוש אחד לבאר חידוש המשנה).

הנשים בכלל הנזק כאנשים, שהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין ולכל דינים שבתורה (איש או אשה, כי יעשו מכל חטאת האדם; ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. ואף בפרשת שור שנאמר בה איש, נתרבה שור האשה לחיוב מיתור 'שור'. עפ"י גמרא מד: ותוס'. וע"ש ברש"י).

דף טו

לב. א. חצי נזק של תם, קנס הוא או ממון? מאי נפקא מינה?
ב. תשלומי קנס הבאים על נזיקין, כיצד דינם בבבל?

א. חצי נזק, רב פפא אמר: ממון. סבר, סתם שוורים אינם בחזקת שימור הם עומדים, ובדין הוא שצריך לשלם הכל אלא חס המקום עליו שעדיין לא הועד שורו. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: קנס. סבר, סתם שוורים בחזקת שימור הם עומדים, ובדין הוא שלא ישלם כלל, והתורה קנסתו כדי שישמור שורו. [יש מפרשים (עפ"י הגמרא להלן מה): שנחלקו בדבר תנאים במקום אחר (עפ"י פירוש הראב"ד שם)].
מבואר בסוגיא שלדעת האומר קנס הוא – אין תם משלם על פי עצמו, משא"כ למאן דאמר ממון. וכן בשור שהמית אדם, לדעת רבי יוסי הגלילי שמשלם חצי כופר, אינו משלם עפ"י עצמו אלא למאן דאמר חצי נזק ממון.

לדעת הראב"ד (לה:): הואיל וחצי נזק מתשלומי הקרן הם, אין זה דומה לשאר קנסות, ואם הודה המזיק אומרים לו בית דין: לך שלם. וכל שכן שמועילה תפיסה אף לאחר הודאה, אלא שאם מסרב לשלם – אין כופים אותו ולא גובים ממנו (ומש"כ הראב"ד להלן כד. שאין משלם על פי עצמו – צריך לפרש כוונתו לענין כפיה. ואף כשבאו עדים לאחר מכן אין לכפותו לשלם למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור – כ"מ להלן מ: כמוש"כ התוס'. וצ"ע בראב"ד לג.). ויש חולקים (רשב"א לג לה, נמו"י לה: רש"ל ועוד).

ופסקו הלכה קנס הוא.

אפילו למאן דאמר 'קנס', לאחר שלש נגחות, גם לדעת הסובר 'צד תמות במקומה עומדת' – אותו צד תמות הוא ממון, שהרי שור זה אינו בחזקת שימור (עפ"י רש"י וש"ר להלן לט. תוס' ורשב"א מ. תוס' מה: ויתכן שלדברי המאירי שם הוי קנס).